

До спеціалізованої вченої ради
Д 26.007.061
у Національній академії внутрішніх справ,
03035, м. Київ, Солом'янська пл., 1

ВІДГУК

опонента

**доктора юридичних наук, доцента, старшого наукового співробітника
Рогатюка Ігоря Володимировича
на дисертаційне дослідження Рябченко Катерини Сергіївни
за темою «Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо
неповнолітніх», поданого на здобуття ступеня доктора філософії в галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Згідно з ч. 2 ст. 3 Конституції України держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Надзвичайно важливою ця відповідальність є під час здійснення кримінального провадження, спрямованого на встановлення всіх обставин вчиненого кримінального правопорушення з тим, щоб орган досудового розслідування і суд прийняли законне, обґрунтоване й неупереджене процесуальне рішення. Під час доказування цих обставин максимальним є ризик порушення конституційних прав і свобод громадян, для уникнення якого в чинному КПК України передбачено систему процесуальних норм, що регулюють діяльність сторін та інших учасників кримінального провадження щодо збирання, перевірки й оцінки доказів. Зазначену діяльність здійснюють під час проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій відповідно до процесуальної форми кримінального провадження, щоб дістати належні й допустимі докази та використовувати отримані фактичні дані під час доказування і виконання завдань кримінального провадження, визначених у ч. 1 ст. 2 КПК України.

Із середини XIX ст. науковці та практичні працівники значну увагу стали приділяти належному унормуванню питання встановлення обставин, що

підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, зокрема особливостям предмета доказування щодо неповнолітніх (ст. ст. 91, 485 КПК України).

Важливого значення у встановленні обставин, які підлягають доказуванню щодо неповнолітніх, набуває необхідність з'ясування у кожному кримінальному провадженні його визначальних елементів. Саме від того, наскільки якісно буде здійснено процесуальну діяльність слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду, наскільки повно буде зібрано й оцінено докази та їх процесуальні джерела, що підтверджують чи спростовують зазначені обставини, буде залежати подальша юридична доля як провадження так і спеціального суб'єкта.

Вирішення багатьох питань, пов'язаних з темою даної наукової роботи, становить особливу актуальність у зв'язку з необхідністю внесення змін до кримінального процесуального законодавства України, які у свою чергу можуть стати практичним інструментарієм для слідчих, прокурорів і суддів.

Використання **К. С. Рябченко** значної кількості наукових і нормативно-правових джерел сприяло формулюванню науково-теоретичних та практичних висновків, пропозицій, що мають вагоме значення для науки кримінального процесуального права та кримінальної процесуальної діяльності. Крім того, усі сформульовані автором висновки та практичні рекомендації мають достатній ступінь наукової новизни і заслуговують на схвалення та підтримку.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на положеннях Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015); Стратегії сталого розвитку «Україна–2020» (Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015); Стратегії розвитку органів системи МВС на період до 2020 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р.); Переліку перспективних напрямів кандидатських та докторських дисертацій за юридичними спеціальностями (рішення президії Національної академії правових наук України від 18 жовтня 2013 р. № 86/11); Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки (рішення Вченої ради Національної академії

внутрішніх справ 26 грудня 2017 р., протокол № 28).

Саме тому цілком **актуальним** є здійснене комплексне правове дослідження окресленої проблематики.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечені: 1) логічною побудовою методики дослідження; 2) різноманітністю опрацьованої джерельної бази; 3) вдалим використанням результатів оригінального соціологічного дослідження, проведеного у формі анкетування 85 слідчих Національної поліції України м. Києва, Київської області; 4) узагальненням результатів вивчення рішень Європейського суду з прав людини; Конституційного Суду України; узагальнена практика та інформаційні листи Верховного Суду; судові рішення, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлений внутрішньо узгодженою **структурою** дисертаційної роботи. Дисертація складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (270 найменувань на 27 сторінках) і п'яти додатків. Повний обсяг дисертації становить 222 сторінки, із них обсяг основного тексту – 178 сторінок.

Мета дисертаційного дослідження полягає в розробленні обґрунтованих пропозицій з удосконалення чинного КПК України в частині предмету доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що основні положення та висновки, які виносить автор на захист, мають відповідний ступінь наукової новизни.

Характеристика змісту роботи. Зміст дисертації має достатньо високий теоретичний та науково-методологічний рівень виконання поставлених завдань. Теоретичний підхід надав можливість автору аргументовано визначити власну позицію щодо низки питань предмета дослідження. Безумовною перевагою роботи є логічність і послідовність викладення матеріалу.

У процесі дослідження дисертант вдало використовує комплекс методів: історико-правовий, компаративістський (порівняльно-правовий), догматичний (логіко-юридичний), соціологічний, системний, метод аналізу словникових визначень, статистичний, індукції, що дало змогу всебічно вивчити предмет дослідження та сформулювати обґрунтовані та науково достовірні висновки й пропозиції.

Також можна дійти висновку, що під час роботи над дисертацією авторка опрацювала значний масив літератури не лише з кримінального процесуального права, а й з теорії права, міжнародного, конституційного, адміністративного та цивільного права, оперативно-розшукової діяльності. Дисертантка на належному науковому рівні аналізує теоретичний і нормативно-правовий матеріал, формулює обґрунтовані висновки, застосовує різні методи наукового пізнання, веде коректну наукову дискусію.

Дисертаційна робота справляє позитивне враження, оскільки К. С. Рябченко запропонувала цілісне й обґрунтоване уявлення про реальний стан і перспективи розвитку кримінальних процесуальних норм, які регламентують предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, а також практичні проблеми їх дотримання.

Наукова новизна роботи К. С. Рябченко визначається тим, що за характером і змістом розглянутих питань ця дисертація є першим в Україні монографічним науковим дослідженням, у якому здійснено комплексне та системне дослідження практичних проблем регламентації предмета доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.

Позитивної оцінки заслуговує позиція автора, згідно з якою аргументовано позицію щодо отримання рекомендації психолога, який найбільш об'єктивно зможе у кожному випадку оцінити рівень психічного розвитку неповнолітнього та ступінь наявних для нього ризиків щодо розгляду кримінального провадження в судах усіх інстанцій у закритому чи відкритому судовому засіданні.

Запропоновано визначити межі доказування щодо умов життя і виховання неповнолітнього із закріпленням переліку, до числа яких віднести такі відомості: про сім'ю неповнолітнього, умови навчання або роботи неповнолітнього, оточення, зв'язки, коло інтересів неповнолітнього, його поведінку у минулому та після вчинення кримінального правопорушення;

Констатовано, що неповнолітній підозрюваний та його захисник, як ініціатор проведення НСРД, у будь-якому разі повинні бути повідомленими слідчим, прокурором про результати розгляду відповідних клопотань. У разі, якщо слідчий, прокурор приймають рішення про задоволення клопотання захисника про проведення НСРД, то від вказаних осіб має бути відібрано розписку про нерозголошення відомостей про факт проведення відповідної НСРД;

Заслугує на увагу й підтримку обґрунтоване положення про наукову позицію щодо формулювання обставин, які входять до предмета доказування щодо неповнолітнього, оскільки їх правовий зміст не дозволяє ділити єдиний предмет доказування на частини та виокремлювати з їх сукупності так званий «головний факт», тобто факт, що охоплює подію кримінального правопорушення і винуватість особи, яка його вчинила. Наукові погляди щодо доповнення ст. 485 КПК України окремим пунктом такого змісту: «обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього», оскільки окрім впливу сім'ї, навчальних закладів тощо, негативний вплив на неповнолітнього здійснюється через засоби масової інформації. Вільний доступ до інтернету та безконтрольне його використання формує у неповнолітнього негативну, протиправну поведінку, що, своєю чергою, призводить до вчинення кримінального правопорушення;

Також дисертант пропонує поняття предмета доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, під яким розуміється сукупність обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, з обов'язковим урахуванням вікових і

соціально-психологічних особливостей неповнолітніх з метою досягнення завдань кримінального провадження.

Практичне значення може мати пропозиція автора стосовно того, що не можна виключати з меж доказування обсяг обставин, які стосуються характеристики індивідуальності особистості неповнолітнього та дозволяють зрозуміти як причини скоєного кримінального правопорушення, так і передумови його виправлення під час застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру;

Обґрунтованою видаються рекомендації щодо проведення освідування неповнолітнього підозрюваного за постановою слідчого, а у випадку проведення примусового освідування неповнолітнього підозрюваного з дозволу слідчого судді з огляду на вразливість і незрілість неповнолітнього підозрюваного та великий ризик порушення його прав і законних інтересів;

Також дисертантка пропонує твердження про включення причин та умов, які сприяли вчиненню кримінальних правопорушень, до ст. 91 КПК України (обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні), а також пропозиції доповнити її нормою, яка б передбачала процесуальний порядок реагування слідчого, дізнавача та прокурора на ці обставини;

Слушним видається міркування, що наукова аргументація щодо встановлення за результатом проведеної комплексної психолого-психіатричної експертизи психічного розладу неповнолітнього, що не виключає осудності, а повинно враховуватись судом при призначенні покарання як обставина, яка пом'якшує відповідальність та є підставою для призначення примусових заходів медичного характеру;

Цілком обґрунтованим є обґрунтування наукової позиції, згідно з якою правильне визначення меж доказування дозволяє сконцентруватися на з'ясуванні лише тих обставин, які безпосередньо пов'язані з конкретним кримінальним провадженням щодо неповнолітніх, а також надає змогу своєчасно встановити недоліки під час доказової діяльності шляхом виявлення

незаконних дій та необґрунтованих рішень, не допустити захаращення кримінального провадження.

Цінними для теорії кримінального процесуального права та практики його застосування є також результати компаративістського дослідження, здійсненого в дисертації.

Висновки і пропозиції теоретичного та практичного спрямування є досить переконливими й обґрунтованими. Авторка, добре орієнтується в сучасних проблемах теорії і практики кримінального процесуального права. Дисертантка виявила глибокі знання під час вивчення наукової літератури та нормативно-правових джерел (конвенцій, кодексів, законів, підзаконних актів тощо) з кримінального процесуального права і суміжних галузей науки.

Структура роботи, виклад її тексту, оформлення здійснені відповідно до вимог, які висуваються до дисертацій.

Повнота викладення основних результатів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні положення, сформульовані висновки та пропозиції дослідження відображено на засіданні міжвідомчого науково-практичного круглого столу «Сучасний вимір держави і права» (м. Львів, 15–16 травня 2020 р.); «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 15–16 вересня 2020 р.); «Перспективні напрямки розвитку юридичної науки у XXI сторіччі» (м. Київ, 17–18 лютого 2021 р.).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення, викладені в дисертації, а також сформульовані висновки та пропозиції мають прикладний характер, використовуються та можуть бути використані у: *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до норм чинного КПК України, розробленні та удосконаленні норм інших актів законодавства; *правозастосовній діяльності* органів досудового розслідування, адвокатури, прокуратури та суду, при розробленні й удосконаленні відомих нормативно-правових актів і методичних рекомендацій з питань, пов’язаних із з’ясуванням обставин, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (акт впровадження Головного слідчого

управління Національної поліції України); *науково-дослідній діяльності* – при подальшому дослідженні предмета доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ); *освітньому процесі* – при написанні окремих розділів підручників, навчальних посібників, підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами з відповідних навчальних дисциплін (акти впровадження Національної академії внутрішніх справ).

Оцінювання оформлення дисертації. Дисертацію оформлено згідно з вимогами Міністерства освіти і науки України.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загалом оцінюючи позитивно рецензовану роботу, слід висловити певні зауваження щодо аналізованої дисертації:

1. В якості емпіричної бази дисертаційного дослідження автор посилається на значну кількість судових рішень (Європейського суду з прав людини; Конституційного Суду України; розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень). У той же час не зрозуміло скільки таких рішень було вивчено. Можливо було б доцільно конкретизувати кількість проаналізованих дисертантом судових рішень із зазначенням «реквізитів» (номеру, дати та місця ухвалення) судового рішення в окремому додатку до дисертації.

2. Щодо висновків у підрозділах дисертаційного дослідження, то здобувачу слід викладати найбільш важливі наукові та практичні результати, одержані в процесі роботи, які повинні містити формулювання розв'язання наукової проблеми (завдання), її значення для науки і практики. Бути лаконічними, тоді як авторкою поряд з ключовими моментами у зазначених висновках викладено ряд супутніх, менш важливих, зміст яких розкрито власне у дисертаційному дослідженні.

3. Для об'єктивності та точності використання емпіричної бази доцільно було б провести анкетування не лише слідчих Національної поліції, але й суддів, прокурорів та адвокатів, а також розширити її географію. Оскільки на

нашу думку, позиція щодо досліджених у дисертації проблем стосовно неповнолітніх при опитуванні цих суб'єктів суттєво б відрізнялися.

4. У дисертаційному дослідженні авторка приділила увагу науковим доробкам вітчизняних учених з означеної проблематики. Як зауваження можна назвати відсутність посилань на праці вчених зарубіжних країн, можливо, частина проблемних питань, опрацьованих дисертантом вже відображена саме у працях зарубіжних учених.

5. Робота була більш повною якби авторка висловила свою думку стосовно ролі прокурора-процесуального керівника під час розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень. Оскільки на ньому лежить обов'язок, подальшого підтримання публічного обвинувачення та доведення вини правопорушника перед судом.

Зазначені вище зауваження стосуються дискусійних питань і загалом не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації. Сподіваємося, що К. С. Рябченко названі зауваження врахує у подальшій науковій та педагогічній діяльності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення.

Дисертація Рябченко Катерини Сергіївни «Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретну наукову проблему, що має істотне значення для кримінального процесуального права, на підставі чого внесено змістовні пропозиції стосовно вдосконалення КПК України та практики його застосування.

Зміст дисертації відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності (081 – «Право»), робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично й літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Дисертація відповідає вимогам Тимчасового Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, а її автор, – Рябченко Катерина Сергіївна, на основі публічного захисту заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право».

Опонент:

Головний консультант
відділу правової та антикорупційної
політики центру безпекових досліджень
Національного інституту стратегічних досліджень
доктор юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник,
заслужений юрист України

Ігор РОГАТЮК

Підпис І.Рогатюка засвідчую:

Заступник директора
Національного інституту
стратегічних досліджень
заслужений економіст України

Олександр ВОРОНА

